

Jaume Pont

Visat núm. 14

(octubre 2012)

per François-Michel Durazzo

Presentem aquí un petit recorregut per la poesia de Jaume Pont (Lleida, 1947). Aquesta consideració pretén posar en relleu l'absoluta continuïtat i coherència d'una poesia sense alts i baixos, que de vegades no ha estat sempre compresa en la seva real dimensió, però que s'imposa, a mesura que passa el temps, amb més claredat.

Trenta anys separen *Límit(s) d'Enlloc*, el darrer poemari de Jaume Pont publicat l'any 2007. Trenta anys, durant els quals les primeres imatges postsurrealistes de Jaume Pont van anar decantant-se i depurant-se per tal d'expressar amb una acuitat excepcional l'essència del poema. La celebració a través de l'art d'allò que està al cor de la vida de l'home i suscita dins d'ell les emocions més violentes: la perspectiva de la mort, l'aventura amorosa, l'experiència mística, la sorpresa sempre renovada per les experiències sensorials, la capacitat inesgotable que té la llengua d'expressar l'atemporal.

En aquest sentit, cal esmentar, per la seva excepcionalitat, el poema inaugural de *Límit(s)* (1976), el primer poemari de la posterior edició titulada *Raó d'atzar*. El poema mostra amb claredat la reivindicació d'una art poètica que s'inscriu en la tradició moderna inaugurada per Rimbaud del poeta vident. Aquesta veu, que no es desmentirà pas d'un poemari a l'altre, assenyala «la causalitat imperiosa del poema», en un «pòrtic» on s'esbossa la figura d'un poeta que se sent «quasi prenyat pels mots», que «s'enfanga», ebri de la matèria del poema i de desig per a aquesta «prostituta» que és la poesia. Trobem aquí l'exaltació d'un home jove que, essent lector d'espanyol a la Universitat de Poitiers el 1974, lluny de la terra nativa i a les acaballes del franquisme, descobreix les possibilitats de l'ús literari de la seva llengua, la catalana, després d'algunes proves avortades en espanyol. Escrit a França, *Límit(s)* és un exemple d'aquestes primeres provatures amb el *métier* de la llengua poètica, provatures on ressonen inflexions sortides del surrealisme o dels seus precursors, com ara Apollinaire, i d'altres literatures estrangeres, sobretot de l'alemanya i l'anglosaxona. La llibertat respecte a una tradició ben lligada a la mètrica clàssica és ben lluny d'expressar-se amb prioritat en les tries prosòdiques de l'autor. En principi Jaume Pont té fe en la potència de la paraula que vertebrava el poema. En una entrevista de Miquel Alzueta, i a propòsit de *Límit(s)*, el poeta declara haver «intentat portar els mots no pas a una relació complaent, sintàcticament o conceptualment; [ben al contrari es tracta de] sotmetre les paraules a una tensió que és el sacrifici, on les paraules, cada cop en relació l'una amb l'altra, es vegin compromeses». Aquesta tensió serà des de llavors la marca de fàbrica de la poesia de Pont, dedicada majoritàriament a la celebració de l'amor; un amor qual la mort és el doble paranomàstic. El poema IV, posem per cas, evoca així l'acte d'estimar: els amants estesos sobre el llit, l'un frec a frec de l'altre i mirant-se als ulls, només abasten tota la seva plenitud verbal, i també poètica, quan el poeta els aplega tots dos en una disposició cal·ligramàtica

dels versos que ens deixa entreveure els cossos units. *Límit(s)* aposta, doncs, per l'exploració de la passió i de l'amor, dels seus miratges i les seves transgressions (com ho assenyalen la referència a Georges Bataille, molt influent en el jove Pont, les al·lusions a Gilles de Rais i el poema d'homenatge a Pasolini). La veu de l'autor dóna una presència intensa a la contemplació de la matèria corpòria: «l'ivori-consum del teu cos», la «fàl·lica mà» o «l'arc caigut» d'uns cossos que lluiten fins a l'alba. Des d'aquesta vessant, tot un seguit de motius literaris, quasi sempre al límit de la sensualitat, que omplen l'espai d'una poesia decididament elegíaca.

Aquesta fita —la recerca de l'instant d'eternitat, en un joc constant que tempta de fixar la mirada de Parmènides sobre el riu de Heràclit— caracteritza més encara el següent poemari del nostre poeta, *Els vels del eclipsi*, llibre on el sentit d'unitat, del primer al l'últim poema, es més que rellevant. Pròxim a algunes consideracions de la poesia de Pere Gimferrer, de qui uns versos encara inèdits l'any 1980 serviran d'epígraf, Jaume Pont cava el seu propi solc de manera original. Quatre anys després de *Límit(s)*, busca posar en pràctica —amb les seves pròpies paraules— «un plantejament teòric sobre el destí del poeta, la poesia i, per extensió, l'art en general». El llibre, sota la invocació de John Donne i d'Ezra Pound, ens deixa entreveure, darrere de la figura de l'eclipsi i del falsos semblants dels vels, l'exaltació del sentiment i de la funció poètica, actitud sintetitzada en la paraula estafeta de Pound i en la passió vital posada en relleu mitjançant la cita epistolar: «m'elevasti». Des del mateix abast del seu títol, *Els vels de l'eclipsi* són una meditació sobre el poder de metamorfosi de l'amor. Passió i record són per tot el llibre des de l'abrandat «Inici» fins a la «Fi». Tanmateix, el to del diàleg introspectiu, tot posant en qüestió l'experiència, el temps i la intangibilitat de la nostra vida, introdueix sentències que es desenvoluparan en els llibres posteriors a manera d'aforismes i la continuada destil·lació d'una estètica del fragment. Sols en la certesa de l'instant eròtic, reflectit per la veu familiar del poeta, podem entreveure l'eternitat en la immanència.

Aquesta inflexió, nova pel que fa al poemari precedent, conté imatges tan sorprenents com les que havíem descobert en el primer poemari («l'úter llefiscós de la mare-pare», «esfínters en putrefacció, tumors violacis, / llangardaixos, butllofes de pus a l'ésser»), sempre, això sí, travades per una sèrie d'afinitats literàries que apleguen autors antics (March, Manrique, Aldana, Villon) i moderns (Lautréamont, Breton, Foix i Gimferrer...). El recurs a formes tradicionals com ara la tanka o el sonet afavoreix un punt de vista creatiu destinat a renovar-les, introduint-hi una poètica de l'osmosi vital i dual dels cossos dins l'amor no exempta de connexions amb l'estètica barroca. *Els vels de l'eclipsi* és també el reflex d'un món de dualitats, d'oposicions que, aspirant a una síntesi obsessionant conciliació dels contraris, representa un acte de fe en el poder celebrador i redemptor de la paraula. L'eroticisme i el discurs punyent de *Límit(s)*, i també la riquesa postsurrealista del seu imaginari, quedaran aferrats d'ara endavant a l'afirmació d'una realitat metafísica conscient i deliberada. Segons el crític Àlex Broch, *Els vels de l'eclipsi* és «una manifestació de poesia metafísica i vitalista alhora, de recerca i temptativa de coneixement [...] d'afirmació de vida davant la presència constant i insalvable de la mort».

Amb *Jardí bàrbar*, publicat el 1981, Jaume Pont perllonga la seva evocació de l'amor i la mort, en el seu cas sempre vinculats a uns límits corporals i materials que acaben convertint-los en temes accessibles a la nostra consciència. El que compta, d'ara endavant, és més aviat l'aprofundiment d'aquestes experiències vitals, la seva plenitud («Cap moviment fora de nosaltres»). La matèria imposa el seu regnat, tot oferint la seva potència vitalista als amants. L'amor, i amb ell el seu límit més abassegador —la mort—, perllonguen en aquest poemari la cerca dels «límits ontològics de l'existència humana» i l'exploració del confí extrem de la paraula que és el silenci. El descobriment d'Ungaretti i de *Punto cero* de José Àngel Valente intervenen com uns poderosos aliats que vénen a trencar una certa solitud de l'aventura poètica de Pont en el context català. Al mateix temps que la seva veu s'afirma de manera absolutament singular, malgrat les afinitats amb poetes com ara Antoni

Clapés o Antoni Marí, Pont sap a quina tradició pertany. Procedent del postsurrealisme d'inspiració metafísica, la seva veu ressona a Catalunya amb els accents d'una poètica de la presència molt semblant a la que trobem a l'altre costat dels Pirineus, en poetes com ara Yves Bonnefoy i Philippe Jaccottet. Nogensmenys, l'originalitat de Pont fa dels trenta poemes de *Jardí bàrbar* un recorregut existencial (distància i unió, ascensió i davallament), que no rebutja cap opacitat, sigui quina sigui la densitat d'experiència que porta el poema. La paraula es disposa a exercir una funció d'evocació creadora, a convertir-se en *alteritat*, mot clau en la poètica de Pont; el poeta expressa, però sobretot crea. Creu, com els poetes del silenci, des de Du Bouchet a Guillevic, que el món evocat al poema posseeix un valor ontològic, regit per la llei de la vida i la seva oscil·lació entre llum i ombra, foc i cendra, i, al cap i a la fi, l'amor com essència de la vida i la mort.

Malgrat una factura prou diferent dels precedents poemaris, en aquest cas arrelada a la tradició d'al-Àndalus, *Divan*, llibre aparegut el 1982, prossegueix la celebració de l'amor i la mateixa exigència de fusió de contraris aparentment inconciliables. El poema fa esclatar l'experiència amorosa en un mosaic de veus que exalten la sensualitat i la percepció inspirades en la saviesa epicúria. Hi podem apreciar alguns elements de l'experiència eròtica ja presents a *Límit(s)*: l'aigua, el petó, l'embriaguesa, aquest cop associats a una figura mossàrab, Zahra, i a la celebració d'una terra catalana, la de la Catalunya interior, que reconeix algunes de les seves arrels més profundes en la petjada literària d'al-Àndalus. Amb *Divan*, Jaume Pont tempta d'arribar a la màxima intensitat emotiva i plàstica de la imatge poètica, de la qual la força eròtica posa de manifest les relacions misterioses entre la materialitat del llenguatge i el cos de l'amor. Els mots semblen guanyar espessor en el seu poder suggestiu, és a dir, no només en allò que diuen, sinó també i sobretot en allò que no diuen, insinuen o xiuxieugen. La de *Divan* és de fet la veu de la confiança, del xiuxieugar destinat a la persona estimada, però també, sense cap mena de dubte, és la veu del poeta narrador que assumeix una tradició poètica rellegint-la i recreant-la des del present.

El cinquè poemari que tanca l'edició és el que li dóna títol, *Raó d'atzar*, llibre en el qual semblen ressonar tots els registres de les veus anteriors del poeta, justificant així la seva funció epònima. Més que mai, hi trobem la sensualitat i la potència de la paraula, imatges vigoroses, pròpies d'aquella recerca mística de l'absolut que des del primer poemari esdevé un dels elements constitutius de l'obra de Jaume Pont. L'epígraf de Joan de la Creu —que més que una cita constitueix l'armadura d'una poètica de l'acte de creació mateix i de la relació del poeta amb la paraula—, com en algunes inflexions ja presents en *Límit(s)*, sosté una veu interior en cerca d'un autèntic coneixement de l'amor. La paraula, ben lluny de constituir una mena de generador ontològic que donaria l'esquena a les categories de l'experiència racional o sensorial, vol ser, com sempre en Pont, reveladora de l'innominable, de l'experiència humana més indicible i, en conseqüència, fora dels límits de l'art, com ho subratlla la cita de Georges Bataille que serveix de llinar a tot el llibre, «*L'essentiel est l'extrême du possible*». A la fi, la cerca sembla arribar a la seva completesa amb «Hímnica del somni», on la veu ha guanyat l'equilibri dels contraris. En el conjunt dels cinc primers llibres, reunits com hem dit sota el títol general de *Raó d'Atzar*, les preocupacions del poeta s'inscriuen sovint en uns territoris en neta oposició amb algunes de les poètiques hegemòniques a Catalunya, i a Espanya, a les acaballes del darrer segle, sobretot en el rastre deixat per la generació dels anys cinquanta i autors com ara Gabriel Ferrater i Jaime Gil de Biedma, aquest darrer en llengua espanyola, en els poetes anomenats de l'experiència.

Alguns crítics van llegir *Vol de cendres*, també publicat el 1996 per Edicions 62, com una marxa endarrere, en el sentit d'una renunciació a les imatges prolífiques i sorprenents dels primers llibres, com si el poeta en la seva maduresa hagués abdicat d'aquell tarannà experimental i, ai las, amb el pas dels anys fos més savi. També es va dir el mateix de Valente, des de les mateixes files dels poetes de l'experiència, quan va sortir *Fragmentos de un libro futuro* el 2000, obra que evoca el pas corruptor del temps. *Vol de cendres* és un llarg poema escrit sobre la mort del pare, on un discret fil

narratiu converteix el lector en testimoni de l'angoixa humana, de la llum que es mor als ulls d'un cos que expira. Llibre sobre la mort, és clar, però per damunt de tot *Vol de cendres* és també l'experiència irrefutable de l'amor que perviu en la memòria de la paraula poètica. És precisament aquesta memòria la que, un cop darrere l'altre, retroba al llarg del camí la veu de l'elegia i la fa seva. Un poema emblemàtic, «Núvols», tanca una tríada de poemes que narra una experiència primordial de la infantesa, la d'uns nens que, mentre guaiten els núvols gitats a terra, juguen a posar-los-hi noms mitjançant el seu poder de creació. D'aquesta manera, l'imaginari dóna forma onírica a la percepció i, amb ella, a l'aprenentatge metafòric de la vida.

Tots aquests elements esdevenen les fites anunciadores de l'obra mestra que serà el *Llibre de la frontera* (2000), obra on l'estètica de la traducció i la recreació apòcrifa de poetes àrabs de l'edat mitjana són molt lluny de constituir simples figures retòriques o, en un sentit més general, de bastir elements de la història literària utilitzats com a *topoi* per tal de donar cos a una poesia contemporània plena de sensualitat. Aquí el poeta utilitza el seu ofici d'estudiós i de crític literari per construir una galeria de rostres i de veus que, en realitat, emmascaren els tombants polimòrfics del poeta. Cada un d'aquests rostres, cada una d'aquestes veus, és en realitat un ressò de veus anteriors de l'autor, una mena de pont entre motius inicials i imatges noves que prenen la forma d'un poeta antic i inèdit. Si fos possible aventurar una interpretació d'aquesta antologia apòcrifa, potser diríem que el poeta es dilueix en els seus rostres imaginaris, a manera de tot un seguit d'heterònims. Amb aquesta estratègia literària, la veu autorial desapareix dins de la memòria secular de la poesia més antiga i de la geografia d'al-Àndalus per tal d'assenyalar millor el caràcter universal de l'ús de llenguatge anomenat poesia. Així, lluny d'arrelar-se només a la tradició catalana o més àmpliament hispànica, aquesta obra sublima precisament molt bona part del seu valor excepcional en la singularitat amb què s'apropa al paisatge català. Profundament universal, s'endinsa en un fons medieval paneuropeu del qual s'obliden molt sovint les nombroses connexions que manté amb la poesia i la mística dels poetes d'al-Àndalus. Poesia, doncs, que s'enlaira a partir de la instància lectora de la poesia mateixa i del poeta, però també que pren volada des de la vessant intel·lectual de l'historiador, de la biografia fictícia, del crític i assagista. Tot un joc de miralls en *mise en abîme*. I l'últim mirall és el mirall del lector. Perquè un dels mèrits més grans de Jaume Pont és el de fer-nos partícips, a nosaltres lectors, de l'experiència profunda que va suposar per a ell aquesta revelació de tradició, poesia i cultura.